



ІНСТИТУТ  
УКРАЇНОЗНАВСТВА  
ім. ІВАНА КРИП'ЯКЕВИЧА  
НАН УКРАЇНИ

К Н Я Ж А

---

X

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ  
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ім. ІВАНА КРИП'ЯКЕВИЧА

# ДОБА

---

## І С Т О Р І Я І К У Л Ь Т У Р А

*РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ*

*Володимир АЛЕКСАНДРОВИЧ*

*Леонтій ВОЙТОВИЧ*

*Віра ГУПАЛО*

*Микола ЛИТВИН*

*Олександр СИТНИК*

*Даріуш ДОМБРОВСЬКИЙ*

*Марта ФОНТ*

ЛЬВІВ 2016

ББК 63.3 (4 Укр)

**Княжа доба: історія і культура** / [відп. ред. Володимир Александрович]; Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 2016. – Вип. 10: Святий Володимир Великий 1015–2015. – 328 с.

Збірник присвячено одній з найвизначніших постатей раннього періоду української історії – князеві Володимирові Святославовичу (962?–1015) й приурочено до 1000-ліття його кончини. Аналізується широкий спектр проблем історії та культури епохи святого Володимира Великого з акцентом не тільки на його постаті, а й діяльності у контексті становлення національної традиції та місця тогочасного історичного й культурного досвіду в національній свідомості, окремі студії пропонують новаторські погляди на поодинокі сторони тодішньої дійсності та її рецепції. Особлива увага незмінно приділена західноукраїнському контекстові та традиції епохи.

Редакційна колегія:

**Александрович В.**, доктор історичних наук  
(відповідальний редактор)

**Войтович Л.**, професор, доктор історичних наук  
(заст. відповідального редактора)

**Гупало В.**, доктор історичних наук

**Литвин М.**, професор, доктор історичних наук

**Ситник О.**, доктор історичних наук

**Домбровський Д.**, доктор габілітований

**Фонт М.**, професор, доктор габілітований

Опубліковано за сприяння Фонду Катедр Українознавства,  
освітньої неприбуткової доброчинної інституції (США)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу  
масової інформації КВ № 16443-4915 Р від 19.02.2010

ISSN 2221-6294

© Інститут українознавства  
ім. І. Крип'якевича НАН України, 2016

# **Святой Володимир Великий**

**1015–2015**

# К Ш Я Ж А Д О Б А

Юрій ДИБА

ГЕОГРАФІЯ ПОЧАТКОВОЇ РУСИ ЗА СХІДНИМИ  
ДЖЕРЕЛАМИ

9

Олександр РОМЕНСЬКИЙ

ВІЗАНТІЙСЬКЕ ПОСОЛЬСТВО ДО ЯРОПОЛКА  
СВЯТОСЛАВОВИЧА У СВІТЛІ МІЖНАРОДНОЇ ПО-  
ЛІТИКИ РУСИ 70-Х РОКІВ X СТОЛІТТЯ

59

Олег БУБЕНОК

КОЛИ ТМУТАРАКАНЬ СТАЛА ВОЛОДІННЯМ РУСИ?

69

Александр РОМЕНСКИЙ

КНЯЗЬ ВЛАДИМИР И ВИЗАНТИЯ: К ДИСКУССИИ  
О ХРОНОЛОГИИ РУСКО-ВИЗАНТИЙСКИХ ОТНО-  
ШЕНИЙ В ПОСЛЕДНЕЙ ЧЕТВЕРТИ X ВЕКА

77

Леонтій ВОЙТОВИЧ

СКАНДИНАВСЬКІ ГОРИЗОНТИ КНЯЗЯ ВОЛОДИ-  
МИРА СВЯТОСЛАВОВИЧА

91

Олександр ГОЛОВКО

СТЕПОВА ПОЛІТИКА РУСИ В ПЕРІОД ПРАВЛІННЯ  
КНЯЗЯ ВОЛОДИМИРА СВЯТОСЛАВОВИЧА

103

Віталій ЛЯСКА

“ИДЕ ВОЛОДИМИРЪ... И ЗАЯ ГРАДЫ ИХЪ...”: РЮ-  
РИКОВИЧИ ТА “ОКНЯЖІННЯ” ПЛЕМІННИХ ЗЕ-  
МЕЛЬ У ВЕРХІВ’ЯХ ЗАХІДНОГО БУТУ Й ВЕПРУ

117

Александр МУСИН

КНЯЗЬ ВЛАДИМИР СВЯТОЙ И КУЛЬТУРА КИЕВ-  
СКОЙ РУСИ ГЛАЗАМИ ТИТМАРА МЕРЗЕБУРГСКО-  
ГО

165

Володимир АЛЕКСАНДРОВИЧ

ХРЕЩЕННЯ КИЇВСЬКОЇ ДЕРЖАВИ Й УТВЕРДЖЕН-  
НЯ ХРИСТІЯНСЬКОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ТРАДИЦІЇ В  
УКРАЇНІ: ДОСВІД ЕПОХИ СВЯТОГО ВОЛОДИМИРА  
ВЕЛИКОГО

199

# З М І С Т

*Вадим СТАВИСКИЙ*

“НЕОБЫЧНЫЕ ПЕСНИ” В ТЕКСТЕ ГАЛИЦКО-ВОЛЫНСКОЙ ЛЕТОПИСИ (ПО СЛЕДАМ ТЕКСТОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ АНТОНА ГЕНСЕРСКОГО)

229

## РЕЦЕНЗІЇ ТА ОГЛЯДИ

*Александр МУСИН*

НЕКОТОРЫЕ МЫСЛИ, ВОЗНИКАЮЩИЕ ПОСЛЕ ПРОЧТЕНИЯ НОВЫХ КНИГ. ОБ “ОЧЕРКАХ НАЧАЛЬНОЙ РУСИ”, СОСТАВЛЕННЫХ АЛЕКСЕЕМ ПЕТРОВИЧЕМ ТОЛОЧКО. Толочко А. П. Очерки начальной руси. – Киев; Санкт-Петербург: Лаурус, 2015. – 336 с.

242

*Володимир АЛЕКСАНДРОВИЧ*

ВОЛИНСЬКИМИ СЛІДАМИ СВЯТОГО ВОЛОДИМИРА ВЕЛИКОГО: ПРОБЛЕМА ТА ЇЇ ІСТОРИЧНЕ ТЛО. Дибя Ю. Батьківщина святого Володимира. Волинська земля у подіях X століття (Міждисциплінарні нариси ранньої історії Руси-України). – Львів, 2014 (Невідома давня Україна. – Вип. 1). – 484 с.: іл.

258

*Юрій ДИБА*

НА СТОРОЖІ “ПРЕТЕНЗІЙ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ”? НЕ ПОСЯГАЮЧИ НА СЛАВУ ЗОІЛА... Таланин В. И. Русская и русско-венгерская знать X–XV вв. Историко-генеалогическое исследование. – Запорожье, 2016. – 227 с.

273

*Володимир АЛЕКСАНДРОВИЧ*

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ПРО СВЯТОГО ВОЛОДИМИРА ВЕЛИКОГО ЯК ОБ'ЄКТ НАЙПЕРШЕ РОСІЙСЬКОГО ІМПЕРСЬКОГО ВИМІРУ?.. Ричка В. Володимир Святий в історичній пам'яті. – Київ, 2012. – 202 с.

287

АНОТАЦІЇ 287

SUMMARY 287

ЗМІСТ “КНЯЖОЇ ДОБИ”. ВИП. 1–10. 2007–2016

311

## НА СТОРОЖІ “ПРЕТЕНЗІЙ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ”? НЕ ПОСЯГАЮЧИ НА СЛАВУ ЗОЇЛА...

Таланін В. И. Русская и русско-венгерская знать X–XV вв. Историко-генеалогическое исследование. – Запорожье, 2016. – 227 с.

У вересні 2016 р. виповнилося два роки відтоді, коли до рук читачів потрапило кілька перших екземплярів моєї книжки “Батьківщина святого Володимира”<sup>1</sup>, виданої невеликим накладом у 300 примірників. Два роки від виходу у світ – достатній термін, аби поглянути на власний текст відсторонено та виявити його слабкі місця. Найкращою нагодою для оновлення авторських емоцій є обговорення, дискусії чи критичні публікації. Не можу сказати, що таких можливостей багато, тому ціную кожну сторонню підказку, пораду чи зауваження.

Першу нагоду відповісти на критику дала щойно нова книга Віталія Таланіна “Русская и русско-венгерская знать X–XV вв. Историко-генеалогическое исследование”, з електронною версією якої я мав нагоду ознайомитися в інтернеті<sup>2</sup> за підказкою колеги. Отримане при цьому застереження щодо гостро-критичного характеру зауважень (у частині, де обговорюються мої дослідження) викликали непідробний інтерес. І сподівання, дійсно, справдилися, адже критикувати гіпотезу народження Володимира Святославовича у волинських Будятичах В. Таланін розпочав буквально з перших сторінок, відразу після короткого вступу на одній сторінці тексту. Як з’ясувалося, потреба висловити свої міркування виникла в зв’язку “с появившимися в современной украинской историографии публикациями о потомках Нискини/Мала Древянского” (с. 5, тут, і далі за текстом у круглих дужках відкликатимуся до сторінок видання В. Таланіна – Ю. Д.). Уже в наступному реченні, з якого розпочинається перший після вступу розділ під назвою “О поиске потомков древянских князей, основанном на топонимических наблюдениях”, опонент розкриває інтригу, пояснюючи, що йдеться про ряд публікацій, вибраний перелік з яких, втім і монографію, подано в підрядковому відсиланні (с. 5).

Відрадно, що мої скромні починання спонукали В. Таланіна до згаданих “некоторых соображений”. Проте відразу насторожує цілковито довільна

<sup>1</sup> Дуба Ю. Батьківщина Святого Володимира. Волинська земля у подіях X століття: (міждисциплінарні нариси ранньої історії Руси-України). – Львів, 2014. – 483 с.: іл. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://drive.google.com/file/d/0B48fWGjQRw-](https://drive.google.com/file/d/0B48fWGjQRw-mCMUZnMm9kWGlaVDA/view?pref=2&pli=1)

<sup>2</sup> Таланін В. И. Русская и русско-венгерская знать X–XV вв. Историко-генеалогическое исследование. – Запорожье, 2016. – 227 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://bgforum.ru/down/Talanin-Russkaya\\_Russko-Vengerskaya\\_znat.pdf](https://bgforum.ru/down/Talanin-Russkaya_Russko-Vengerskaya_znat.pdf).



характеристика напряму самих досліджень. Адже Мала Деревлянського я згадую лише опосередковано, оскільки писав не про нього, а Малка Любчанина – діда Володимира Святославовича по матері. Узагальнення В. Таланіна щодо пошуку *“потомков древлянских князей”*, сформульоване, начебто, на підставі вивчення моїх публікацій, цілком безпідставне. Воно формує хибне уявлення читача про змістовну суть критикованого тексту. Приписаних мені поглядів притримується якраз мій візаві, декларуючи себе послідовником концепції Дмитрія Прозоровського, який ототожнив згаданих літописних персонажів. На цій підставі у В. Таланіна й виникла потреба чимхутчіш (присвятивши цьому перший після вступу розділ) розправитися з опонентом, навіть приписуючи йому невластиві здобутки. Це прагнення він розпочав втілювати вже з перших рядків розділу, прямолінійним випадом, що, власне, критикувати начебто й нічого: *“автор говорил, что считает, как это делалось в русле традиции, положенной в историографии XIX в., что “Будятина весь” является селом Будником под Псковом, неверно. По мнению Ю. Р. Дыбы, таковым селом следует полагать с. Будятичи на Воляни. Доказательной базы, помимо сходства названий, автором не приводилось. Однако соответствующими доказательствами он полагал факт нахождения в непосредственной близости с волянскими Будятичами сёл Нискиничи (Низкиничи) и Калусов (совр. Гряды)”*. Нерозуміння викликає фраза: *“Доказательной базы, помимо сходства названий, автором не приводилось”*. Здавалося б, раз нема чого критикувати, то нема й предмету для дискусії. Проте згадані *“некоторые соображения”* трансформувалися далі у чималий розділ (с. 5–12) з переказом та аналізом, здебільшого, саме того, чого, начебто, *“автором не приводилось”*. Отже, спробую розглянути висловлені зауваження та коментарі без зайвого поспіху.

Насамперед відзначу, що відповідальний критик ніколи не змішуватиме власні ідеї з думками опонента. Такий підхід тільки вводить в оману читача і є характерним прикладом некритичної маніпуляції. Саме цим послідовно грішить В. Таланін, намагаючись приписати мені локалізацію маєтностей Мала Деревлянського у межиріччі Бугу та Луги. Про таке формулювання, як невірне по-суті, вже йшлося стосовно назви розділу, але критик далі розвиває цю думку: *“Именно на тождественности названий указанных сёл с родовым именем древлянских князей (Нискиня) и сообщений указанных летописей, была построена рассматриваемая гипотеза”* (с. 6). Згадані у цій цитаті села, а саме Будятичі (з присілком Русовичі), Калусів та Низкиничі я ніколи не ототожнював із маєтностями деревлянських князів і не змішував історичних свідчень про князя Мала деревлянського (у Яна Длугоша – Низкиня/Nyszkiņa) та Малка Любчанина. З цього приводу я, здається, цілком недвозначно висловився, привертаючи увагу до того, що *“...гипотеза про деревлянське походження князя Володимира є своєрідною історичною фантазмагорією, яка поступово набуваючи певности й наповнюючись новими яскравими деталями та емоціями, накладалася на сюжетну лінію Д. Прозоровського. Сюжет про перетворення деревлянського Мала на Малка Любчанина не має нічого спільного з відомою джерельною базою. Ця ‘belles lettres’ руської історії спирається лише на позірну, хоч не буквальну схожість імен Мала деревлянського та Малка Любчанина”* [с. 55, тут і далі за текстом у квадратних дужках відкликатимуся до сторінок власної монографії – Ю. Д.].

Здавалося б, – куди вже докладніше, але В. Таланін не звертає на ці рядки уваги. Натомість він побачив у моєму тексті чергову підставу для критики, вважаючи, що *“ухватившись за отождествление А. А. Шахматовым этого варага (воеводи Свенельда – Ю. Д.) с фигурой “Малка Любчанина” (Нискини/Мала*

Древлянского), отца летописного Добрыни, Ю. Р. Дыба счёл это дополнительным “доказательством” своей концепции” (с. 7). Тут уже вкотре з прямолінійною послідовністю опонент демонструє тотожність Мала деревлянського з Малком Любчанином, вставляючи цю вказівку в контекст коментування мого тексту (“Ю. Р. Дыба счёл”). Цей черговий приклад безцеремонного викривлення моєї позиції засвідчує нерозуміння азів наукової критики, або ж є яскравим свідченням свідомого викривлення суті аналізованого тексту.

Я не є, й ніколи не був прихильником погляду Алексея Шахматова про тотожність Свенельдичів та Малковичів. Навпаки, цю гіпотезу я послідовно критикую й згадую як своєрідний історіографічний курйоз, а побудови А. Шахматова називаю надскладними та надзвичайно гіпотетичними [с. 56; 91–92]. Якщо я й “ухватилася” за якусь ідею, то не з числа тих, що фігурували в роздумах А. Шахматова на цю тему. У дослідженні про походження Володимира Святославовича по матері таким поштовхом для мене стало спостереження Михайла Грушевського. Він привернув увагу до співзвучності назви маєтності волинських Киселів ‘Низкиничі’ із іменем Длугошевого Низкині, на фігурі якого зосереджував увагу А. Шахматов: “Цінна вказівка М. Грушевського дає ще один географічний орієнтир у темі походження батька Малуші та Добрині і через ім’я Низкині-Мала начебто пов’язує його з деревлянською гіпотезою. Дивують, правда, його волинські, а не деревлянські, як можна було б очікувати, координати” [с. 59]. Проте критикові вдалося недобачити цитованого відкликання до думки М. Грушевського. Окрім того, В. Таланін також, зручно для себе, оминає присутність волинського топоніму ‘Низкиничі’ в контексті аналізу свідчень Я. Длугоша про Мала/Низкиню також у відомого славіста Александра Соловйова, про що також можна було довідатися з так напролегливо критикованої моєї студії [с. 57–59]. Але тоді довелося б протистояти ще також М. Грушевському з А. Соловйовим, що, очевидно, не входило до планів. Що ж, залишається лише зацитувати Теренція, крилата фраза якого влучно характеризує приклади подвійних стандартів: “*Aliis si licet, tibi non licet*”.

Характерним виявом “критичної методики” В. Таланіна є його наступне формулювання: “автор попытался “обосновать” свои выводы тем, что нашёл им “подтверждение” не только в корреляции княжеского имени Нискини и села Нискиничичи, но даже и в виде летописного “Малка Любчанина” (с. 7). Тут, як і в попередній цитаті, взято в лапки такі терміни як “доказательство”, “обоснование”, “подтверждение” тощо. Застосована практика дає змогу не переобтяжувати себе пошуком переконливих підстав для власних заперечень корпусу обґрунтувань моєї гіпотези. Багаточисленні “іронізуючі” лапки замінюють критику аналітичну роботу. У цитованому конкретному випадку він “великодушно” оцінив мою монографію лише як спробу (рос. буквально – попытку) “обосновать” свои выводы”. Що ж, і на тому дякую.

Неакуратне й легковажне поводження з чужим текстом В. Таланін засвідчив також, приписуючи А. Шахматову (див. вище) ототожнення Свенельда з Малком Любчанином. Насправді Мала деревлянського знаний історик літописів вважав однією особою із Мстишею (Люгом) Свенельдичем: “Мы видели, что в Начальном своде Мал, князь древлянский, заменил Мистишу Свенельдича”<sup>3</sup>. Недоречно твердження критика можна було б уважати звичайною неухважністю, якби не те, що ця думка повторена вдруге, вже з іншого приводу: “...даже если

<sup>3</sup> Шахматов А. А. Разыскания о древнейших русских летописных сводах. – Санкт-Петербург, 1908. – С. 371.

на мгноєнєнє допустити справедливость родової легенди Киселей, следует говорить и о том, что гипотеза А. А. Шахматова (1864–1920) об отождествлении Свенельда с “Малком Любечанином”, т. е. с Нискиней/Малом Древлянским давно опровергнута. В любом случае доказать это тождество в принципе невозможно, ни фактически, ни даже чисто логически” (с. 10). З ким дискутує В. Таланін тут – не відомо, бо у моїй монографії про їхню тотожність не йшлося. Таке ж поверхове ставлення до фактів показано й надалі, продовжуючи на свій розсуд жонглювати фактами, начебто почерпнутими з мого тексту.

Приписуючи чужі мені ідеї, запорізький критик залишив поза увагою саме ту частину аргументації, яку варто було б засвоїти. Це, насамперед, стоється пояснення, чому Мал деревлянський став під пером Я. Длугоша Низкинею і як цей факт пов'язується із волинськими Низкиничами. Називаючи деревлянського князя Низкинею, Я. Длугош й створив підґрунтя для розвитку зусиллями А. Шахматова гіпотези Д. Прозоровського. На мою думку, Я. Длугош ототожнював Деревлянську землю з територією Побужжя: “Не знайомий з літописною географією польський історик, очевидно, переносив деревлянські події на територію Побужжя. Про це свідчить його оповідь про загибель Олега деревлянського, у якій деревлянський Овруч названо Варажем (Waraż). Є всі підстави вважати, що Я. Длугош ототожнив літописний Овруч із Варажем, розташованим на лівобережжі Бугу (тепер – Сокальський район Львівської області)” [с. 59]. Аби так вважати, він мав, принаймні, дві суттєві підстави. Перша з них – низка географічних назв Побужжя, співзвучних із племінною назвою літописних деревлян, зафіксована у його “Annales”. Другим фактором стали, вірогідно, історичні перекази, що побутували в околицях Низкиничів, Будятичів та Русовичів, у яких фігурувало ім'я Малко. Тут доречно згадати назву розташованого недалеко від Будятичів, відразу за Західним Бугом, с. Малків (від імені Малко; присвійна форма від Малків двір). Частину цієї місцевої легендарної традиції зберегли зафіксовані в XVII ст. родові оповіді власників Низкиничів – Киселів, де згадано їхнього родоначальника – воеводу Святольда/Свенельда. Топонімічна та легендарна традиції Побужжя й дали Я. Длугошеві підстави назвати Мала деревлянського Низкинею. Варто взяти до уваги й те, що у викладі хроніста про розподіл земель між нащадками Святослава відсутня літописна оповідь про родовід Володимира Святославовича зі сторони матері зі згадкою про Малка Любчанина<sup>4</sup>. Знаючи лише Мала деревлянського, Я. Длугош отримав у Побужжі достатньо підстав, аби доповнити свою розповідь алузією на місцевий ойконім, називаючи цього князя Низкинею.

Ще один спалах наукового обурення спровокувала моя пропозиція пов'язати з іменем Малка Любчанина назву давнього волинського топоніма ‘Любче’: “...предлагается увязывать ‘Любечанина’ с селом Любче Рожищенского района Вольнской обл., в окрестностях которого известно древнерусское городище X–XI вв. Причём этот вывод делается без всяких обоснований, лишь исходя из относительного сходства названий ‘Любеч’ и ‘Любче’” (с. 7). Проблема в тому, що моя пропозиція аж ніяк не спиралася на подібність назв волинського Любче та дніпровського Любеча. Тут критик скромно замовчав, що саму гіпотезу про деревлянське походження Малка Любчанина, ототожненого з князем

<sup>4</sup> Jana Długosza kanonika krakowskiego dzieła wszystkie / Wydane staraniem Alexandra Przewdzieckiego. – Kraków, 1867. – Т. 1, ks. 2. – S. 107; Щавелева Н. И. Древняя

Русь в “Польской истории” Яна Длугоша (книги I–VI): текст, перевод, комментарий. – Москва, 2004. – С. 228, прим. 85.

Малом, цілком довільно пов'язано з придніпровським Любечем, що належав до Чернігівщини. Питається – де кум, а де коровай? На цьому тлі гіпотеза про волинські маєтності Малка Любчанина цілком природно співвідноситься із волинським же Любче. Але на суворий вердикт прихильника деревлянської теорії – “без всяких обоснований” – це не вплинуло зовсім.

Незадоволення викликало й залучення до обґрунтування гіпотези про волинську батьківщину князя Володимира інформації Сигізмунда Герберштейна: “По мнению Ю. Р. Дыбы, имя “Калуфча”, приводимого цитируемым автором в форме “Калуша”, дало название селу Калусов. Это он счёл одним из самых “убедительных доказательств” своей концепции” (с. 8). Сентенція стосовно “самых “убедительных доказательств” є лише його особистим судженням цінувальника. Непослідовне тому й некоректне вживання лапок стирає грань між цитуванням та іронією\* і ставить читача перед прогнозованою дилемою – кому ж (автору чи його критику) належить конкретна думка?

Цитована сентенція (тут я вже й справді так вважаю) є звичайним пере-смикуванням, далеким від коректного викладу мого тексту: “Отже, у вузькому географічному районі межиріччя Бугу та Луги, де що південніше столярного Володимира, розташовуються (дотикаючись своїми землями) кілька населених пунктів: Будятичі, назва яких відповідає Будятиному селу, куди княгиня Ольга відправила з Києва вагітну Малушу; Калусів, назва якого є похідною від імені батька Малуші, відомому Герберштейну як Kalufcza або Kalufza; Низкиничі, пов'язані із родом Киселів, протопластом роду яких був воевода Святольд/Свенельд – сучасник та безпосередній учасник подій середини – другої половини X ст.; Русовичі, назва яких засвідчує присутність тут київської дружини. І це ще не повний перелік, який наочно демонструє належність цих маєтностей до родини діда Володимира Святославовича по матері, знаного із писемних джерел як ‘Малко Любчанин’ або ‘Kalufcza Malec’, та близьке сусідство такої впливової особи київського двору, як Свенельда” [с. 103]. Де тут приховано мою оцінку власної “убедительности” – зрозуміти годі.

Далі, аби остаточно відбити в опонента бажання використовувати як доказову базу свідчення С. Герберштейна, В. Таланін застосував ще один аргумент: “Привлечение Ю. Р. Дыбой в качестве “доказательств” сообщений Герберштейна выглядит несостоятельным. Исходя уже из того, что Добрыня выставлен в них женщиной” (с. 10). І що з того, що в монографії я не тільки привертав увагу до цього факту, а й дав йому пояснення? Запорізький критик доводить, що (при великому бажанні) будь-яке пояснення можна і... не доглядіти, а себе виставити піонером медієвістики. Суть помилки С. Герберштейна наступна: “Через буквально прочитання літописного тексту С. Герберштейн, для прикладу, помиловано назвав сестрою Малуші її Добриню. Ця помилка впливає з прочитання літописного тексту, у якому слова “сестра же бѣ Добрыня”, що стосувалися Малуші, які слід читати як “сестра була Добринина”, були потрактовані буквально, наче у Малуші “сестра була Добриня” [с. 99]. Як згаданий тут приклад буквального цитування літописного тексту (навіть при нерозумінні С. Герберштейна) здатний підірвати його достовірність – відомо лише В. Таланіну.

Фантазії критика, виявляється, можуть бути невичерпними, як і безсистемне вживання лапок: “Наконец, “окончательным доказательством” Ю. Р. Дыба счёл так называемое “волинское происхождение” княгини Ольги” (с. 8) (перед тим

\* Тут годиться пояснити як читачеві, так і нерозбірливого в критичних засобах опонен-

ту, що у цьому тексті я вживаю лапки, здебільшого, для цитування і в жодному разі не змішую цитати (виділені курсивом) з іронією.

вже згадувалося “одно из самых “убедительных доказательств”). У цій сентенції критик допустився відвертої неправди. Я ніяк не міг вважати гіпотезу колеги Ігора Мицька “окончательным доказательством”, бо ніколи не ув’язував із нею доказової бази власного погляду про народження Володимирів Святославовича у Побужжі. До того ж, кожна з висловлених ідей обґрунтовується своєю окремою самобутньою аргументацією. Вперше пліснеську гіпотезу згадано у підрядковій примітці в контексті аналізу билинного образу Нікіти Заолешанина: “У прізвиську ‘Заолешанин’, під яким на бенкеті у Володимира фігурував Ілля Муромець, І. Мицько вбачає вказівку на Прикарпатські володіння князя Олега з центром у Пліснеську та Олеську, назва якого трансформувалася з Олежско/Олеско” [с. 36, прим. 68]. Вдруге цю версію відзначено серед гіпотез про походження княгині Ольги – псковської та болгарської, ніяк не виділяючи однієї з них: “Так за дослідженнями І. Мицька, літописний Плесков слід ототожнювати з прикарпатським Пліснеським городищем, про що свідчить низка місцевих переказів та легенд, пов’язаних із княгинею Ольгою” [с. 46–47]. Повторюся, що навіть натяку на використання пліснеської гіпотези як “окончательного доказательства” в моїй монографії не знайти. Такого значення їй придали тільки невгамовні фантазії критика, що переростають у звичайнісіньке розходження із правдою. Цю видумку можу пояснити лише непереребривістю В. Таланіна при виборі критичних засобів. Практика підмішування власних думок до перекazanого чужого тексту притаманна саме запорізькому опонентові.

Так само випадає охарактеризувати і його наступну небиліцію: “Предполагается, что древнерусское городище, находящееся ныне на окраине совр. с. Олешек Любомльского района Вольнской обл., в имени “Олешек” сохранило принадлежность в своё время либо княгине Ольге, либо Олегу Вещему” (с. 8). Єдине відкликання до любомльського Олеська у моїй праці [с. 87] стосується його імовірного власника – Козарина Резановича, який у датованому 1427 р. документі фігурує як Kozarzin de Olesko. Ось і все. З яких глибин підсвідомості критика виринули княгиня Ольга та Віщій Олег і на якій підставі приписано ці ідеї мені – можна лише здогадуватися.

З особливим запалом В. Таланін взявся бичувати ту частину доказової бази волинської гіпотези, яка стосується власників Будятичів – Резановичів: “По мнению Ю. Р. Дыбы, принадлежность с. Будятичи некоему Немире Резановичу следует считать одним из “доказательств” его гипотезы: поскольку в некоторых былинах “Добрыня Никитич” именуется отчеством “Резанович”, то Немирю Резановича следует рассматривать в качестве прямого потомка реального Добрыни Нискинича. Это, в свою очередь, должно подтвердить идею о волинском происхождении Владимира Святославича” (с. 6). Окрім відомої лише втаємниченим логіки вживання лапок, якими засіяна й ця фраза, при цьому очевидна й фактична помилка, що підтверджує цілком поверхове знайомство опонента з темою. Будятичі не належали Немирі Резановичу. Справжній задокументований, а не видуманий, власник села – Митко, племінник згаданого луцького старости Немирі [с. 83]. Брати Немиря та Козарин Резановичі “...були свідками під час надання племіннику Миткові сіл, серед яких згадуються і Будятичі. Брат Немирі Козарин фігурує дещо раніше як свідок у грамоті великого князя Свидригайла від 14 липня 1446 р.” [с. 87]. Коректно було б говорити про рідинні маєтності Резановичів, куди входили й Будятичі. Але наведені приклади фактичних підгасувань та фальшувань мого тексту доводять, що елементарна наукова коректність не належить до чеснот В. Таланіна.

Не забарилося і “швидка розправа” над волинськими Резановичами, висловлена у черговому вердикті В. Таланіна, як завжди щедро прикрашеному лапками: “...как таковых “Резановичей” не существовало. На деле вышеупомянутого луцкого старосту звали “Немиря Рожанович” – “a pan Niemira Rożanowicz, starosta Łucki”, – на чѣм Ю. Р. Дыба вовсе не акцентировал внимание, поскольку это находилось в явном расхождении с его концепцией” (с. 9). Що ж, розставимо всі крапки над ‘і’ й у наведеному конкретному прикладі з фахового репертуару псевдонаукових маніпуляцій. Акцентувати на цьому факті увагу й відволікати читача від суті питання не було жодної потреби. Умисне укорочена зусиллями критика цитата є лише характерним прикладом деформації антропоніма в подачі латинською мовою під пером чужомовного писаря. Для незаангажованого й відповідального читача достатнім підтвердженням цього факту є хоча б те, що родове ім’я брата Немирі – Козарина Резановича, який також фігурує в переліку свідків грамоти 1458 р., викривлено ще інакше, й подано як ‘Русанович’: “A przytym byli: władyka Łucki – Iefrimen, a Xiąże Iwan Wasylewicz, a Xiąże Iwan Czetwertniński, a pan Kozaryn Rusanowicz, a pan Niemira Rożanowicz, starosta Łucki...”<sup>5</sup>. Очевидно, критикові істина не настільки дорога, як щире бажання будь якою ціною виставити опонента у невідгданому світлі, бо на зазначеній обставині – тут я скористаюся словами самого ж В. Таланіна – “вовсе не акцентировал внимание, поскольку это находилось в явном расхождении с его концепцией”.

Але погром антропоніма ‘Резановичі’ на цьому не завершився і критик далі продовжив: “Что касается прозвища исторического Добрыни – “Ре(я)занич”, – надо видеть в нём не более чем литературную несообразность. Действительно, упоминание летописью о гибели в 1223 г. на Калке некоего Добрыни Рязанича Злат Пояса, якобы захороненного затем на Оке близ совр. пос. Шилово (древнерусского г. Неринска), административного центра Шиловского района Рязанской обл., никак не даёт права отождествлять богатыря 1223 года с Добрыней Нискиничем, дядей Владимира Святославича” (с. 9). У цьому закиді опонент уже вкотре виявив характерну практику недобачання моїх тверджень, метою якої є банальне прагнення подати їх від свого імені й у потрібному для себе ракурсі. Дійсно, кілька датованих початком XIII ст. згадок про Добриню Резановича у пізніх літописах не дають підстав, аби вважати його реальним історичним героєм, про що я писав доволі недвозначно: “Ім’я Добрині Резановича було таке авторитетне, що в деяких літописах XV–XVI ст. його разом з Олександром Поповичем вважали учасником Липицької битви 1216 р. та навіть героєм, який загинув на Калці в 1223 р.” [с. 35]. Пропустивши це моє зауваження (може, відволікався на щось важливіше), В. Таланін безапеляційно продовжив: “Вместе с тем вопрос о приложении к реальному Добрыне Нискиничу прозвища “Ре(я)занич” решён уже давно при анализе былины “Добрыня и змей”, но этот материал почему-то не используется в литературе” (с. 9). Таки “используется”, навіть з необхідним апаратом відкликань, хоча не завжди добачається необ’єктивним критиком. Цитую власний текст: “Уже відверто з Рязанню пов’язує його билина ‘Добрыня та змії’ зі збірника Кірши Данилова, датованого 80-ми роками XVIII ст. На цій підставі Добриню Нікітича і вважають рязанським героєм” [с. 36]. Рязанська

<sup>5</sup> Грамота великого князя Александра Свидригайла князю Михаилу Васильевичу (Виншевецкому?) на ім’яня въ Луцкомъ повѣтъъ. 1458 года, декабря 29 // Грамоты Великих князей Литовских с 1390 по 1569

год, собранные и изданные под редакцией Владимира Антоновича и Константина Козловского. – Киев, 1868. – № 8 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/gramvkl/gra02.htm>.

“прописка” Добрині – лише пізня і дуже патріотична російська цілковита видумка, яка видає бажане за дійсне, і не більше.

Необхідно відзначити, що ім'я ‘Добрині Нискинич’, як наполегливо називає його В. Таланін, є лише кабінетною формою, створеною формальним поєднанням імені Добрині (сина Малка Любчанина) з іменем Низкиня, яким Я. Длугош називає деревлянського князя Мала. Ця цілком штучна форма потрібна опоненту для чергового формального нагадування читачеві про кульгуючу на обидві ноги деревлянську версію походження Володимира Святославовича, палким прихильником якої він є. Літописи знають лише Добриню – сина Малка Любчанина та дядька й вихователя малолітнього княжича Володимира. Як Резановича Добриню подає ще одне джерело – “Сказание о киевских богатырях, како ходили во Царьград”. Критик знову скромно оминув згадку про цей текст у своїй праці: *“Найдавніший список цієї літературної пам'ятки датований 1642 р. Описані в ній події відбуваються у Києві, де на службі у князя Володимира перебувають Ілля Муромець, Добриня Нікітич та інші богатири, перемога яких над царгородськими богатирями закінчується договором та поверненням полонених. Сюжет має історичний характер та вводить читача в період русько-візантійських стосунків”* [с. 35–36]. Не згадати наведений текст була очевидна підстава – зазначені вказівки не мають нічого спільного з Рязанщиною, а це не вписувалося до ряду критичних випадів опонента.

В. Таланін замовчав також ще один доказ, який свідчить на користь волинської батьківщини Малковичів й приховується у списках житійної розповіді про преставлення Варлаама Печерського – одного з нащадків Малка Любчанина. Незважаючи на те, що цьому питанню присвячено окрему статтю<sup>6</sup>, яка є в переліку відомих критику моїх публікацій (с. 5, покл. 9), та завершальні сторінки 11 розділу монографії [с. 341–347], опонент воліє не згадати, що в останній мандрівці преподобного Варлаама зі Святої Землі та Константинополя до Києва він відхилився далеко на захід й відвідав родинні землі у Побужжі, згадані в тексті відповідної розповіді Києво-Печерського патерика як “страна своя”, де й помер у Святогірському Зимненському монастирі в околиці Володимира.

Не могу також оминуть нещодобного жалю критика з приводу появи у моєму тексті ще однієї теми, пов'язаної зі слов'янською назвою дунайського Регенсбурга: *“К сожалению, автор на этом не остановился и пошёл в своих построениях дальше. По его мнению, важную информацию даёт чешское название немецкого г. Регенсбурга – Резно (Rezno). Именно это название якобы породило родовое прозвище “Резановичи”, что в свете тесных связей Древлянской земли с Чехией должно подтвердить связь между “Резно”, “Добрыней Резановичем”, волинскими Будятичами и Владимиром Святославичем. Однако едва ли не главной сенсацией стало приурочивание известных у Ибн-Хордабеха (ок. 820 – между 885/913) еврейских купцов “рахдонитов” к Резно-Регенсбургу. По мнению Ю. Р. Дыбы, еврейские купцы, торговавшие в VI–X вв. на пространствах от будущей Франции до Китая, получили своё прозвание именно от чешского названия Регенсбурга”* (с. 6).

Згадані “построения”, очевидно, немало дошкуляли й В. Таланін взявся їх методично підважувати, залучивши низку характерних дрібних підтасувань. До сумбурного переліку причинно-наслідкових зв'язків регенсбурзької гіпотези

<sup>6</sup> Диба Ю. Батьківщина Малковичів – “Страна своя” преподобного Варлаама Печерського // Волинський благовісник. Богословсько-історичний журнал Волинської

православної богословської академії Української Православної Церкви Київського Патріархату. – Луцьк, 2013. – № 1. – С. 99–112.

критик звично додав, приписавши її мені, цілком недоречно фразу щодо зв'язків Деревлянської землі з Чехією. Згадані у цитованому фрагменті західноволинські Будягичі, як і їхні власники в XV ст. Резановичі, не мають жодного відношення до території історичної Деревлянщини. Окрім того, аби викликати сумніви стосовно етимологічного зв'язку між назвою середньодунайського Резно та угруповання мандрівних юдейських купців, опонент подав її в жидівській вимові ‘рахдоніти’, а не арабській – ‘ар-разанія’ (‘ар-разані’), хоча праця Ібн-Хордадбега написана саме арабською мовою. Через декілька сторінок такий підхід пояснено в наступний спосіб: *“Увязывание имени “рахдонитов” с Резно невозможно, основываясь только на одном звучании их наименования. На иврите их прозвание выглядит как rathpanit, откуда и “рахдониты”. Это было, по-видимому, калькой с персидского “ар-рахдания” “знающие пути” (с. 8).* Виявилось, що для опонента не має значення, що саме таку можливість, *“основываясь только на одном звучании их наименования”*, декларують кілька інших версій, перелічених у тексті критикованої монографії [с. 165]. Критику навіть невтямки, що він заперечив існування такого розділу порівняльно-історичного мовознавства, як етимологія.

Здивувала також запропонована й нічим не підкріплена рання дата початку торговельної активності купців ‘ар-разані’, віднесена до VI ст. Виявилось, що, безпідставно опускаючи нижню дату, критик намагався розвести у часі слов'ян та юдеїв-торгівців, аби, хоч у такий спосіб, показати неможливість відображення слов'янської (чеської) назви Регенсбурга у їхньому корпоративному імені: *“Евреи-рахдониты начали свои путешествия задолго до того, как славяне прочно освоились на будущих чешских землях, и совсем неясно, почему именно славянское их название от имени города, основанного в 79 г., должно было бы отложиться в арабском произношении” (с. 8).* Хоча, при бажанні, опонент міг без жодних труднощів прояснити для себе це питання, якщо б із елементарною повагою відносився до критикованого тексту: *“Юдейські купці перекуповували невільників у торговців-русів і їхні торгово-економічні зацікавлення тісно перепліталися саме у Резно. До того ж, як наголошував Ібн Хордадбег, ‘ар-разанія’ добре знали слов'янську мову, а тому цілком логічно, що назва купців-юдеїв із Регенсбурга стала відомою в арабському світі у слов'янській формі” [с. 166].*

Очевидно, питання В. Таланіна навіть не передбачало відповіді, а мало на меті ствердити наукову неспроможність припущення опонента. Інакше критик вдався б до ще одного уривку монографії, важливого для розуміння русько-слов'янсько-юдейських стосунків у Середньому Подунав'ї на зламі IX–X ст.: *“Ранні торгові контакти Руси із Заходом зафіксовані в Раффельшиттенському митному статуті, створеному наприкінці 902 – у першій половині 907 рр. Чеські та руські купці досягали Східної Баварії з Праги, де русів у 965–966 рр. зафіксував очевидець – юдейський мандрівник з Іспанії Ібрагім ібн Якуб. До Праги згадані в його повідомленні руси та слов'яни прибували з Кракова. Маршрут із Регенсбурга через Чехію та Польщу до Києва був популярним і пізніше. Його описав в останній чверті XII ст. регенсбурзький купець юдейського походження Петахія” [с. 120].* Крім того: *“За свідченнями Ібрагіма ібн Якуба, рабів, віск та хутро юдеї та турки-мусульмани вивозили з відвідуваної руськими купцями Праги” [с. 158–159].* Подібних прикладів наведено більше, але жодного бажання проаналізувати їх об'єктивно критик не мав. Хоча з виходом збірника *“Кенааниты: Евреи в средневековом славянском мире”<sup>7</sup>* таке етнокультурне (за визначенням

<sup>7</sup> Jews and Slavs. – Москва, 2014. – вом славянском мире = The Knaanites: Vol. 24: Кенааниты: Евреи в средневековом - Jews in the Medieval Slavic World / Под ред.



М. Членова – “богеоцентричне”) явище, як слов'яномовні юдеї не є ніякою науковою таємницею. Тому критикований зв'язок слов'яномовних ‘ар-разані’ з Резно/Регенсбургом, знаним центром слов'яно-руської торгівлі, насправді більше, ніж очевидний. Відтак, жаль, що *“автор на этом не остановился”*, є всі підстави переадресувати до потоку упереджених зауважень та відвертих фальшувань зі сторони критика.

Зв'язок купців-русів зі слов'яномовними центральноєвропейськими торговцями-юдеями і їхня поява у Побужжі, на унікальному роздоріжжі торговельних шляхів, є явищами однорідними. На цьому торговельному перехресті широтний маршрут, який провадив суходолом через Булгар–Київ–Прагу–Регенсбург, перетинався з річковим шляхом Бугом та Віслою, що з'єднував Волинь із Балтикою. Осів тут і міжнародний купець – Малко Любчанин (Калюса Малий), знаний Василію Татіщеву як *“гость знатный Каплюшка Малец”*<sup>8</sup>. Щедре цитування В. Татіщева у своїй праці й зручне для себе ігнорування його згадки про належність діда Володимира Святославовича до купецького стану є характерним прикладом дослідницької методики В. Таланіна, орієнтованої на послідовне недобачання незручних фактів, особливо тих, що йдуть у розріз із відстоюваною гіпотезою про тотожність Малка Любчанина з князем Малом деревлянським.

Прибутки від транскордонної торгівлі привабили до Західної Волині (Побужжя) і київських володарів. Цьому питанню присвячено кілька розділів моєї монографії. Але торговельні інтереси руської еліти у Побужжі також виявилися не вартими уваги В. Таланіна. Очевидно тому він проігнорував і важливе зауваження щодо безпрецедентного насичення території Побужжя варяго-руською топонімією, зокрема мою згадку про кілька поселень з вимовистими архаїчними формами назв Русів, Руснів чи Русовичі [с. 79–81]. Останнє в переліку є присілком села Будятичі, ототожненого у моїй роботі з літописною ‘Будятиною вессю’ – місцем народження князя Володимира Святославовича [с. 83–97]. Це волинське село знаходиться у тісному оточенні (так, що сільські землі межують між собою) поселень із назвами, що наочно показують зв'язок з літописними персонажами X ст., політично чи кровно пов'язаними із Малком Любчанином – дідом князя Володимира по матері. Це такі села, як Низкиничі (від низький/малий/Малко, власники яких пам'ятали й при кожній нагоді декларували своє походження від воеводи Свенельда), Осмиловичі (вірогідно пов'язаними з ослов'яним іменем воеводи Асмольда/Осмил) та Калусовим (назва якого корелюється з латинською формою імені Малка Любчанина ‘Kalufcza Malec’). Кожна з цих назв є не звично-традиційною й повторюваною, а виразно самобутньою. Жодна з них сама по собі ніяк не могла б стати переконливим аргументом для локалізації місця народження князя Володимира, проте їхнє унікальне зосередження на локальній території має суттєво вищу доказову вартість. Саме завдяки тісному історичному взаємозв'язку кількох топонімічних етимонів, розташованих у безпосередньому сусідстві, й виникає важлива методична підстава аргументації моєї гіпотези, яку, на жаль, не зрозумів чи, вірогідніше, не бажав розуміти опонент.

Повне нерозуміння цієї методики засвідчує хоча б наступна рекомендація: *“в своём поиске топонимических названий, похожих на те или иные исторические*

В. Московича, М. Членова, А. Торпусмана. – 320 с.; Членов М. А. Кенааниты. – средневековое еврейство славянского мира. – [Електронний ресурс] / Режим доступу: [https://www.](https://www.academia.edu/9320933/Кенааниты_-_средневековое_еврейство_славянского_мира)

[academia.edu/9320933/Кенааниты\\_-\\_средневековое\\_еврейство\\_славянского\\_мира](https://www.academia.edu/9320933/Кенааниты_-_средневековое_еврейство_славянского_мира).

<sup>8</sup> Татищев В. История Российская: В 3 т. – Москва, 2003. – Т. 2. – С. 611, прим. 155.

имена, цитуруемому автору следовало бы обратить внимание на топонимы, совпадающие с именем ‘Добрыня’ (с. 10). Далі В. Таланін наводить ряд ойконімів, похідних від імені Добриня: с. Добриня Єльського р-ну Гомельської обл., с. Добринь Володарсько-Волинського р-ну Житомирської обл., с. Добринь Климовського р-ну Брянської обл., с. Добринька Злинковського р-ну Брянської обл., с. Добрунь Брянського р-ну, с. Добрунов Севського р-ну Брянської обл., с. Добриничі Суземського р-ну Брянської обл. З чого випливає його наступний висновок: *“наличие подобного куста топонимов в бывшей Древлянской земле, расположенных достаточно близко друг к другу, вряд ли является случайностью”*. Шите білими нитками визнання тісного зв’язку топонімів Житомирщини та Гомельщини маскує фраза, що *“эти земли в X в. входили в орбиту Древлянского княжества”*. Нагадаю проходження деревлянсько-дреговицької межі по р. Славична і с. Добриня розташовується вже на дреговицькій території.

Вказівка В. Таланіна щодо розташування згаданих населених пунктів, *“достаточно близко друг к другу”*, є звичайним надзусиллям. Його власні пошуки топонімів, похідних від імені Добриня, безпідставно подаються такими, що виконані *“строго в соответствии с концепцией Ю. Р. Дыбы”*. Аби хоч якось пояснити логіку звернення до топонімів Брянщини (відстань між деревлянським Коростенем і Брянськом сягає понад 500 км), довелося виявити чудеса наукової еквілібристики: *“такой подход уже реализуется. Так, сам Ю. Р. Дыба сослался на то, что в январе 2011 г. в популярной прессе Брянской обл. было опубликовано допущение о том, что летописное Будятино – это пригород древнего Гомля (совр. Гомеля) – Будатине”* (с. 11). Тут суворий критик несподівано перетворився на мого палкого шанувальника, хоча *“сам Ю. Р. Дыба”* з приводу цього припущення дотримується абсолютно протилежної думки, ніяк її не приховуючи: *“дуже сумнівною є рання метрика цього населеного пункту. Його не знайти в топонімічних покажчиках збірників документів давньої Русі та періоду Великого князівства Литовського, не згадується він й у такому авторитетному виданні, як “Słownik geograficzny Królestwa Polskiego”. Цього топоніма немає також у географічному вказівнику-коментарі “Поселения Гомельской земли в XV – первой половине XVI века”*. Очевидно, це поселення заснували на колишніх поміщицьких землях переселенці з навколишніх сіл щойно в 20-х роках ХХ ст., як стверджують автори гасла *“Будатин (Гомельский район)”* в популярній Інтернет-енциклопедії, покликаючись на свідчення недоступного мені багатотомного видання *“Гарады і вёскі Беларусі”* [с. 53–53]. Отже, відсутність доказів щодо існування підгомельського Будатина перед початком ХХ ст. фактично прирівнюється до доказової частини гіпотези, пов’язаної з волинськими Будятичами, з їх багатою документальною базою, відомою від середини XV ст., та археологічним підтвердженням їхньої давнішої метрики, обґрунтованої наявністю культурних шарів як ранньослов’янської празько-корчацької культури початку VI ст., так і кружальної кераміки IX–X ст. [с. 105–107].

Круті повороти наукової аргументації привели критика до радикального висновку: *“сторонники подобного подхода имеют полную возможность, оперируя в пределах той же “доказательной базы”, считать местом рождения крестителя Руси как совр. Беларусь, так и Российскую Федерацию, – через топонимы Гомельской и Брянской областей”* (с. 11). Звичайно, дякую за пораду, але не обіцятиму, що нею скористаюся через (про що вже йшлося) засвідчене в ній повне нерозуміння логіки дослідження, заснованого *“на топонимических наблюдениях”*. Не полінуюся показати цю логіку на ще одному вимовному прикладі, тим паче,

що він має безпосередній стосунок до подальших розмірковувань критика щодо долі нащадків Малковичів (і далі послідовно званих 'Нискиничами') у волинських та галицьких землях.

Відразу зазначу, що, витративши весь полемічний запал у початковому розділі, предметом дослідження якого став зміст моєї монографії про волинську батьківщину Володимира Святославовича, В. Таланін якось втратив усю демонстративну наукову прискіпливість та вимогливість. У наступних розділах, де викладено власні теоретичні побудови та гіпотези, опонент геть пускається берега, доказуючи, що поняття самокритики деяким опонентам не властиве зовсім. Це зауваження стосується і недобачання тієї частини доказової бази, де йдеться про Малковича з роду – Вишату Остромировича та його вірогідних нащадків.

Одним із висновків В. Таланіна стала думка, що *"галицькая ветвь рода Нискиничей была основана новгородским боярином Вышеславом Остромиричем"* (с. 201). Цього нащадка Малка Любчанина літописець під 1064 р. фіксує разом із Ростиславом Володимировичем – зачинателем першої галицької династії Ростиславовичів під час його втечі до Тмуторокані. Через передчасну смерть батька, новгородського князя Володимира Ярославовича, Ростислав опинився у статусі князя-ізгоя і змушений був утікати до Тмуторокані. Дискусія точиться навколо питання звідки втік Ростислав – з Новгорода чи Волині, як про це згадав В. Татіщев.

Думки В. Татіщева притримується й В. Таланін: *"будущая ветка галицких Нискиничей оказалась в западнорусских землях около 1057 г., т. е. с началом волянского княжения Ростислава Владимировича"* (с. 68). І далі: *"Коль скоро мы поверим В. Н. Татищеву, надо видеть, что воссоздавая Волянское княжество в 1078 г., Всеволод I отправлял туда троих Ростиславичей и Давыда Игоревича, сына Игоря Ярославича"* (с. 73). У такому разі В. Таланіну годилося б згадати і тотожну (проте неодноразово висловлену раніше) думку опонента, так невтомно критикованого в початковому розділі: *"До Тмуторокані Ростислав утікає з Прикарпаття (очевидно, з Перемишля), що проявляється вже у третій чверті XI ст. у боротьбі його нащадків за волості на Волині, об'єднаної на той час із Прикарпаттям. Ростиславовичі тримаються разом із Давидом Игоревичем й заспокоюються лише тоді, коли отримують від князя Всеволода Перемишль і Теребовлю"* [с. 94]. Ретельно дошукуючись навіть неіснуючих вад та приписуючи мені видумані аргументи, полеміст виявляє тут (і вже вкотре!) вибірккову непослідовність. На тій самій сторінці він не догледів і поклику (покл. 257) на мою працю<sup>9</sup>, де тему княжіння Ростислава Володимировича у Перемишлі перед втечею з Пореем та Вишатою до Тмуторокані розкрито значно ширше.

Аргументуючи втечу Ростислава та Вишати з Прикарпаття, я наводжу ще один топонімічний аргумент – с. Вишатичі, розташоване за 12 км на північний схід від Перемишля: *"Походження назви цього населеного пункту можна було б пов'язати з іменем іншого Вишати – воеводи князя Данила Романовича, якого згадано в Галицько-Волинському літописі під 1245 р. як учасника війни з польським князем Болеславом Студливим. Проте назва сусіднього з Вишатичами с. Малковичі (від імени Малко. – Ю. Д.) пов'язує обидва населені пункти з Вишатою Остромировичем"* [с. 94]. Очевидно, що віднайдення співзвучного назвою з іменем

<sup>9</sup> Дибя Ю. Фондації богородичних храмів-ротонд у Кракові та Перемишлі у контексті центральноєвропейських міждержавних зв'язків середини XI століття // Записки

Наукового товариства імені Шевченка.– Львів, 2005. – Т. 249: Праці Комісії архітектури та містобудування. – С. 35–104.

воеводи Вишати населеного пункту не могло б мати достатньої доказової сили, але вказівка на близьке сусідство з Малковичами є тим додатковим аргументом, який робить це припущення суттєво переконливішим. Під “близьким сусідством” зазначених населених пунктів необхідно розуміти розташування поруч, зі спільними земельними межами (що є важливою умовою застосованої методики), а не відстані у 100–500 км, як пропонував В. Таланін, вказуючи на ряд населених пунктів, назви яких є похідними від імені Добриня. Їхня згадка як “куста топонимов в бывшей Древлянской земле, расположенных достаточно близко друг к другу” (с. 11) є очевидною грубою надінтерпретацією, що лише імітує мою топонімічну аргументацію з метою її дискредитації.

Ойконімічна пара Вишатичі/Малковичі в околицях Перемишля зримо доводить перебування нащадка Малка Любчанина – воеводи Вишати Остромировича у Прикарпатті та обґрунтовує припущення, що Перемишльщина перебувала у володінні Ростислава Володимировича. У дослідженні згадана ще одна подібна ойконімічна пара, здатна підтримати здогад про перебування вірогідного нащадка Малка Любчанина з родовим іменем Путятя у Прикарпатті, також не побачена: “За цим ім’ям відомий один із нащадків Добрині – Путятя Вишатич, брат Яня Вишатича. Оскільки в знатних родах культивувалося ім’я предків, не виключаємо, що Добриню й Путятю, які хрестили Новгород, пов’язували родинні зв’язки. Ймовірно, що до галицького відгалуження Малковичів належав лицар Путятя (його потомки мали назвисько Путятницьких), який 1380 р. заснував с. Путятичі (нині – село Городоцького р-ну Львівської обл.). Неподалік від Путятичів, 5 км південніше Городка, відомий ще один (вже було згадано Малковичі та Вишатичі під Перемишлем) населений пункт під назвою Малковичі (нині – с. Мавковичі), вперше згадані 1408 р.” [с. 329].

Цитованих топонімічних фактів В. Таланін знову недобачив. Воно й зрозуміло – думку про вірогідне перебування нащадків Малка Любчанина у Прикарпатті так зручніше видавати виключно за власне одкровення. Логіку згаданих недобачань пояснює наступне прямолінійне твердження критика: “...главная цель Ю. Р. Дыбы, как мы уже сказали об этом ранее, в том, чтобы показать полную невозможность претензий исторической науки Российской Федерации на фигуру Владимира Святославича, т. е. оторвать древнерусскую историю от истории современной Российской Федерации” (с. 11). Дуже патетично! І що з того, що ім’я Володимира Святославовича навки закріплене у назві столярного волинського города, маніфестує, тим самим, його волинське походження.

Позиціонуючи себе охоронцем честі російської історичної науки (звідки й назва цієї публікації), В. Таланін уподобився відомому літературному персонажу з оповідання Антона Чехова “Лист до вченого сусіда”. Автор цього листа – Війська Донського відставний урядник з дворян Василь Семи-Булатов – пише своєму сусідові: “Вы сочинили и напечатали в своем умном сочинении, как сказал мне о. Герасим, что будто бы на самом величайшем светиле, на солнце, есть черные пятнушки. Этого не может быть, потому что этого не может быть никогда. Как Вы могли видеть на солнце пятны, если на солнце нельзя глядеть простыми человеческими глазами, и для чего на нем пятны, если и без них можно обойтись? Из какого мокрого тела сделаны эти самые пятны, если они не сгорают? Может быть по-вашему и рыбы живут на солнце? Извешите меня дурмана ядовитого, что так глупо съострил! Ужасно я предан науке!”<sup>10</sup>. Єдиною суттєвою відмінністю

<sup>10</sup> Чехов А. П. Письмо к ученому соседу. – [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.ilibrary.ru/text/32/p.1/index.html>.

між наївними повчаннями літературного героя А. Чехова та фальсифікаціями В. Таланіна на тему моєї гіпотези про волинську батьківщину Володимира Святославовича є відсутність у критика навіть блідої тіні формального-вибачення.

У викладі В. Таланіна від моїх ідей, думок та обґрунтувань не залишилося жодного живого місця. Замість них читач отримав переповнену суб'єктивними домислами довільну інтерпретацію. Ця псевдонаукова карикатуризація – показовий приклад методики боротьби із будь-якими зазіханнями на *“претензии исторической науки Российской Федерации на фигуру Владимира Святославича”*, аж до ототожнення праці опонента з *“пресловутой “фоменковщиной”* (с. 8) – *“плоттю від плоті”* саме російської науки.

Втім, як виявилось, для автора уже двох видань, випущених як монографії з історії, сама історія – тільки приватний побічний інтерес. На щодень він – знавець кристалографії, кандидат фізико-математичних наук, завідує кафедрою у Запорізькому національному університеті, немало публікується за кордоном, але також *“Профессор Российской Академии Естествознания”* і навіть має *“Сертификат участника энциклопедии «Ученые России»”*. До того ж, *“В 2002 и 2003 гг. Стипендиат Кабинета Министров Украины. В 2007 и 2008 гг. дважды получал Грант Президента Украины для поддержки научных исследований молодых ученых”*. Народився, виріс і все життя прожив у Запоріжжі. Свято переконалий, що його прямиий предок – *“дядя по матери Великого Князя Владимира I Святославича, прототип былинного “Добрыни Никитича”, Добрыня Нискинич, сын последнего древланского князя”*, й обидві *“монографії з історії”* власне цій славі роду й присячені. Як потомок її утверджує – вже була нагода показати на достатніх прикладах.

Уся ця *“творчість вихідного дня”* пізнього нащадка *“последнего древланского князя”* не вартувала б уваги, проте обидві *“монографії”* оприлюднило видавництво Запорізького національного університету як відображення також і цього українського національного університету власної слави. Тому таки випало би поцікавитися: *“запорожці”* Запорізького національного університету не знайшли гіднішого заняття, як стояти на сторожі *“претензии исторической науки Российской Федерации на фигуру Владимира Святославича”*?

Самі ж *“претензии”* не мають жодної власної традиції. Московські книжники ухопилися за датовану 6496 (988) р. звістку Новгородського IV літопису (поч. XV ст.) про похід князя Володимира Святославича до Словенської землі та заснування міста Володимира. Цей суто волинський епізод у російській пізньолітописній спадщині трансформувався на сюжет заснування Владіміра-на-Клязьме [с. 259–280]. Таким нехитрим способом за допомогою імені князя Володимира *“удалось “подверстать” крещение Руси к истории Московского государства, сделать его фактом “своей” истории. В дальнейшем данный сюжет с добавлением подробностей будет использоваться во всех значительных сочинениях XVI–XVII вв., посвященных русской истории, – от Степенной книги до Синописа Иннокентия Гизеля”*<sup>11</sup>. У найновішому виконанні ці ж *“претензии”* принесли прилаштування бронзової *“фигуры Владимира Святославича”* під кремлівською стіною...

*Національний університет “Львівська політехніка”*

<sup>11</sup> Сиренов А. В. Идеи национальной истории в русском историческом нарративе XV–XVII вв. // Тези міжнародної конференції “Історичні наративи “Русі” у Великому князівстві Литовському, Речі Посполитій,

Гетьманщині, Московській державі і Російській імперії наприкінці XV – середині XVIII ст.: в пошуках своєї історії”, Львів, Український католицький університет, 9–12 листопада 2016 р.

**Княжа доба: історія і культура** / [відп. ред. Володимир Александрович]; Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 2016. – Вип. 10: Святий Володимир Великий 1015–2015. – 328 с.

*Художник*  
Федір Лукавий

*Художньо-технічний редактор*  
Дмитро Савінов

*Літературний редактор*  
Володимир Александрович

Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України  
м. Львів-26, вул. Козельницька 4, тел. (032) 270-14-18

Підписано до друку 24.11.2016. Формат 70x100/16.  
Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 28,12.